

mes, sculdassio, gasta. dius, aut ullus reipublicæ procurator, seu alia quælibet magna parvaque persona nostrorum regnorum, prædictam sanctam Dei sedem ejusque vicarios disvestire, molestare aut inquietare, mansionaticum facere, teloneum, districtum, placitum, aut aliam quamlibet functionem exigere, seu de prædictis rebus facere violentiam audeat. Si quis igitur hoc nostræ corroborationis præceptum infringere, aut quodam temerario ausu tentaverit aut attenuare, sciat se compositurum auri optimi libras cc, medietatem Cameræ nostræ, et medietatem prætaxato episcopo, suisque successoribus.

A Quod ut verius credatur, diligentiusque ab omnibus observetur, manu propria roborantes, annuli nostri impressione insigniri jussimus.

Signum Domni Chuonradi invictissimi Imperatoris.

Locus sigilli † cerei deperditi.

Kadelous cancellarius vice domini Herimanni archicancellarii recognovit.

Datum xvii Kalendas Aprilis, anno Dominicæ Incarnationis 1038, indictione vii, anno autem domni Chuonradi regni xiv, imperii xii.

Actum Colonie feliciter.

HENRICUS III IMP.

HUJUS NOMINIS INTER REGES TERTIUS, INTER AUGUSTOS SECUNDUS, COGNOMINE NIGER.

(An. 1039-1056.)

HENRICI III IMP. CONSTITUTIONES

(PERTZ, *Monumenta Germaniæ historica*, Leg. tom. II, p. 41.)

I.

CONSTITUTIO DE JURAMENTO CALUMNIÆ (1).

(An. 1047, Apr. 3.)

HENRICUS ¹ divina pietate secundus Romanorum imperator augustus, omnibus.

In legibus ² cautum est, ut nemo clericorum jurare præsumat (l. 25, § 1, C. de episc.), alibi vero reperitur scriptum (Julian. 122, 1), ut omnes principales personæ in primo litis exordio subeant jusjurandum calumpniæ; nonnullis legisperitis venit in ubium utrum clerici jusjurandum calumpniæ prætare debeant, aut alii personæ hoc officium liceat elegare. Quia enim illud constitutionis edictum ubi clerici jurare prohibentur (l. 25, § 1, C. de episc.),

Theodosio ³ augusto Tauro præfecto prætorio de constantinopolitanis clericis promulgatum fuisse videtur, idcirco ad alios clericos pertinere non creditur. Ut ergo ista dubietas omnibus penitus aufertur, illam divi constitutionem Theodosii ⁴ ita interpretari decernimus, ut ad omnium ecclesiarum clericos generaliter pertinere judicetur. Nam cum divus

B Justinianus jure decreverit ⁵, ut canones ⁶ Patrum vim legum habere oporteat (Julian. 119, 1) et in nullis Patrum canonibus reperitur ⁷ ut clerici jurare audeant, dignum est ut totus clericalis ordo a præstando jurejurando impenitus esse præcul du id censeatur. Quapropter nos, utriusque videlicet divinæ et humanæ legis intentione, decernimus et imperiali auctoritate inretractabiliter diffinimus, ut non episcopus, non presbiter, non cujuscumque ordinis clericus, non abbas, non aliquis monachus vel sanctimonialis, in quacumque controversia, sive criminali sive civili, jusjurandum compellatur qualibet ratione subire, sed suis idoneis advocatis hoc officium liceat delegare.

II.

CONVENTUS TURICENSIS (2).

(An. 1054, Febr.)

Constitutio de conjugitiis.

HENRICUS divina pietate secundus Romanorum imperator Augustus, omnibus.

Quoniam nobis divinæ pietatis ⁸ providentia im-

VARIÆ LECTIONES.

Cod. Lond. versus præmittit: Rex Henricus patriæ pater atque maritus. Ne jurent clerici lex præcipit ta secundi Regis Henrici. ¹ aug. Quoniam in omnibus l. VII. ² Marco augusto est constitutum proere de Const. VII. Marco augusto constitutum est, propterea quia de Const. edd. ³ in marg. V. alii arci. — Marci constitutionem V II. et edd. ⁴ jure decreverat V II. ⁵ in marg. Vn. ut in Nov. h. c. primo capite (i. e. Jul. 119, c. 1. Nov. 131 c. 1. BLUME). ⁶ invenitur V II. ⁷ p. est L.

NOTÆ.

(1) Hanc constitutionem edimus ope codicum sæculi xi Londinensis, Vindobonensis et Vindobonensis II (*Juris civilis* n. 39), tum Veronensis sæc. aut xii incunus, et Estensis apud Muratorium pag. 178. Occurrit et in Collectione decretalium Bernardi Papiensis a papa quodam Honorio II (vel

potius Victore II) laudata, ibique die iii (alii codd. iv) mensis Aprilis, a d. iii (alii iv) Nonas April. Arimini edita fuisse dicitur.

(2) Leges in eo conventu promulgatas, tum generales tum Langobardicas, ope codicum Londinensis, Vindobonensis, Vindobonensis II (*Juris civilis*

perialis officii curam commissam credimus, nos quoque erga ea quæ ad Christianas religiones et ad cultum justitiæ pertinent, jugiter sollicitare debemus. Quapropter cum Turegi⁹ universali conventu nostrorum fidelium Italicorum¹⁰ sederemus, orta quæstione de illicitis conjugis, consilio nostrorum principum, archiepiscoporum, episcoporum¹¹, marchionum, comitum, ac judicio judicum, seu consensu omnium judicantium hujusmodi sententiam diffinivimus. Omnia scilicet quæ sancti canones vel sacræ leges nostrorum prædecessorum inde statuunt¹², summa auctoritate confirmavimus, et inde¹³ etiam nostro imperiali jure addidimus, ut quicumque seu in legitima ætate sive infra legitimam¹⁴ ætatem uxorem duxerit vel desponsaverit¹⁵, si morte præventus fuerit, nulli propinquorum suorum liceat viduam vel desponsatam illius uxorem ducere. Quod si quis hoc fecerit, tam mulier quam vir ex hac lege exheredati sint, omniumque honorum eorum¹⁶ medietas ad fiscum deveniat, altera vero medietas propinquis parentibus legitimis hereditario jure deveniat. Et quicumque ex hujusmodi conjugio natus fuerit, ipse quoque, sicut et parentes sui, ex hac lege exheredatus sit.

Constitutio de contemptoribus imperatoris.

HEINRICUS divina pietate secundus Romanorum Imperator Augustus, omnibus.

Decet¹⁷ imperialem solertiam contemptorem suæ præsentis capitali dampnare sententia.

Constitutio Langobardica de venefitiis.

HEINRICUS divina pietate secundus Romanorum Imperator Augustus, omnibus Langobardis¹⁸.

Decet imperialem solertiam ita rei publicæ curam agere, ut¹⁹ sic sollicitetur erga præsentia, quatinus ea quoque diligenter provideat quæ posteris sint utilia ac profutura. Id autem tunc satis competenter agitur, cum bonis virtutis præmium, impiis autem digna ultio, sibi ad vindictam aliis ad exemplum, recompensetur²⁰. Sed quoniam omnia quæ mundus

A habet, humanum genus excellit²¹, de ejus salute tanto præcipue curandum est, quanto manifestius constat²², quod omnipotens quoque Deus pro redemptione ejus unigenitum suum ab æterna sede divinitatis suæ in terram misit. Quapropter quoniam plerosque, pro dolor! venefitio²³ ac diverso fatiæ mortis genere perire audivimus, super hoc dicitur Turegi²⁴ universali conventu Langobardorum sederemus, hujusmodi legem cum episcoporum, marchionum, comitum, aliorumque multorum nostrorum fidelium consensu et auctoritate probari sancimus. Quicumque venefitio seu quolibet modo fatiæ mortis aliquem peremerit aut inde consentiens fuerit, mortis sententiam incurrat, omniumque suarum rerum mobilium seu immobilium facultatem amittat. Ita tamen, ut pretium decem librarum auri²⁵ pro legitimo widrigild propinquis preempti primam²⁶ inde detur. Reliqui rursus medietas eisdem²⁷ propinquis deveniat, altera autem pars ad fiscum accedat. Si quis vero prædicti criminis aut de facto aut de consensu accusatus, negare voluerit, aut per duellum si liber est, si vero servus per judicium, se defendat, aut similem sententiam incidat. Ad hoc²⁸ autem volumus, nostraque imperiali²⁹ auctoritate sancimus, ut quicumque hominibus prædicti reates nonis refugium aut subsidium aliquod præbuerit, omnis ejus possessio in publicum perveniat, ipse vero nostram omniumque nostrorum indignationem incurrat, nisi se defenderit ut diximus³⁰.

III.

CONSTITUTIONIS DE BENEFICIIS AMITTENDIS FRAGMENTA (3).

(1039-1056).

Constitutio Heinrici de causis amittendi feudi.

Imperator augustus Heinricus secundus. De multum beneficiis, quoniam dubias variasque causas in regno nostro esse cognovimus, ideoque ad rei publicæ statum³¹ quædam statuimus. Si quis ergo

VARIE LECTIONES.

⁹ in regi V. tu regni Vn. in regni edd. et codex bibl. Brancaccianæ Neapol. legum Langobb. ¹⁰ i. principum V II. ¹¹ deest V II. ¹² instituunt V II. ¹³ et si super est etiam V II. ¹⁴ scil. legaliter glossa V. ¹⁵ reliqua exciderunt in Londinensi. ¹⁶ ita codices nostri; editi econtra: e. amittant facultatem et medietatem propinquis parentibus hereditario jure et altera medietas ad fiscum deveniat. ¹⁷ Hec Heroldus ita effert: Omnem decoris ac solertiæ imperialis ac præsentis contemptorem, capitali dampnare sententia convenit. ¹⁸ Ita tamen deest in codice Vindobonensi II. ¹⁹ longobardis L. V. Vn. ²⁰ et sic sollicitari erga præsentiam V II. ²¹ recompensat V II. ²² excedat V II. ²³ c. esse q. V II. ²⁴ beneficio V II. ita et infra. ²⁵ tu regi V. tu regi corr. in regni Vn. ²⁶ deest L. ²⁷ præmium L. ²⁸ ejusdem L. ²⁹ adhuc V II. ³⁰ deest L. ³¹ ita L. V. Vn. E. — nisi se defenderit ut diximus desunt in V II. ³² Hic vox una vel plures exciderunt.

NOTÆ.

n. 39) Veronensis, Estensis apud Muratorium proponimus, addita lege contra contemptores imperatoris, quæ nonnisi in codicibus Vindobonensi et Veronensi exstat.

(5) Fragmentum utrumque a Jacobo de Ardizone in Summa juris Feudorum servatum indeque in librum Jacobi Alvaroti super Feudis transcriptum, tum a Cujacio libro v Feudorum, c. 2, 3, insertum, ope editionum Coloniensis a. 1563, in 8°, et Lugdunensis a 1535, in fol. et editionis Spangenbergianæ iterum proponimus. Fragmentum primo loco positum Heinrico III deberi, ex inscriptione sequi videtur, nec dicendi ratio adversatur, præter tamen

vocem dominus cujus vice senior eo tempore plurimum adhibebatur. Glossatorum sententias textibus insertas, inde rursus depromere conatus sum. Fragmentum alterum, ab iisdem glossatoribus servatum, atque a Cujacio libro v Feud., c. 3, insertum adhibitis editionibus supra laudatis et textu quædam Spangenbergius ex Cujacio accepit, addidimus. Cuius quidem de auctore plurimum dubitatur; nos, præterea, iis quæ viri doctissimi ea de re disputarunt (Cf. Eichmanns Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte, ed. IV, 1835, t. II, p. 280. Dieck Litterargeschichte des Longobardischen Lehnrechts, 1828, p. 168. Lapeyres über die Libri Feudorum 1830, p. 224-254.

dominum suum interfecerit, vel vulneraverit, ipsum dominum suamve dominam obsederit, vel eum cucurbitaverit, vel contra ea quæ in fidelitate nominantur fecerit, vel his supradictis consilium dederit, parium laudatione beneficium amittat. Si vero de supradictis se defendere voluerit, testibus a parte domini deficientibus, cum tribus paribus se expurgat; si autem pares habere non potuerit, cum duodecim propinquioribus parentibus se defendat (4). Si quis autem suorum parium, idoneus tamen, exinde se veritatem scire dixerit, et per pugnam eum fatigare voluerit, ut per pugnam se defendat edicimus. Si quis autem fuit qui domino non servierit, parium laudatione beneficium amittat (5). Sed si hoc defendere voluerit, duos vel unum saltem parem ostendat, et cum his se servisse juret, et si pares paremve habere nequiverit, cum tribus vel duobus propinquioribus parentibus se intra annum servire juret (6). Si autem concorditer cum domino suo se habuerit dominum sæpe videndo, tunc edicimus, ut probet per testes servitium fecisse, et per se non stetisse. Si autem aliqua inter dominum et vasallum discordia fuerit, vel si domi-

nia in longinquum habuerint, vasallus domino se repræsentando servitium promittat, et si necesse fuerit, hoc probet jurejurando, saltem ad finem controversiæ vasallo a paribus dato. Si quidem intra annum servierit, quod levissimum fuerit, et dominus aliud servitium imposuerit quod vasallus neglexerit, unde damnum domino illatum fuerit, usque ad fruges feudatarius parium existimatione damnum resarciat. De aliis vero culpis unde beneficium non amittitur, parium laudatione defendat se, ut supra, vel emendet.

Alia constitutio Heinrici de vasallo qui unum ex dominis refutavit.

Imperator Henricus. Si contigerit, feudum incuria aut fidelis neglectu consortibus applicari, nullum ex eo levamen detrusus excipiat, ne senioris sui contemptus illusus fiat, ob quem feudum jure dimiserat. Sane qui aliter fecerint quam quod mens saluberrimæ nostræ constitutionis exposcit, beneficio se carituros esse cognoscant; ita ut eis amplius sperare non liceat; seniori danda licentia, tam ab ipsis eorumque posteris quam ceteris detentatoribus prædictum beneficium vendicandi.

VARIÆ LECTIONES.

³² eam *Ard. Alv.* ³³ deest *Alv.* ³⁴ dicimus *Ard. Alv.* ³⁵ fecerit quod *Alv.* ³⁶ h. non amittat *Alv.* ³⁷ ita *Ard. Alv.* noluerit *Sp.* ³⁸ ita *Ard. Alv.* serviisse *Sp.* ³⁹ domino *Alv.* ⁴⁰ ita correxi. dicimus *Ard. Alv. Sp.* ⁴¹ habuerit *Alv.* ⁴² ut *Ard. Alv.* ⁴³ probare *Ard. Alv.* ⁴⁴ scilicet *Alv.* ⁴⁵ estimatione *Alv.* ⁴⁶ emendat *Ard. Alv.* ⁴⁷ n. f. *Sp.* ⁴⁸ nullus *Ard. Alv.* ⁴⁹ deest *Alv.*

NOTÆ.

ratione vocis *senior*, quæ inde ab antiquis temporibus usque ad Chuonradum II obtinet, et ultima vice anno 1156 in constitutione Lotharii III occurrit, Eichornio accedimus vocem *feudum* sæculo XI insolitam, quæque ut hic cum *beneficium* alternans primo in constitutionibus Lotharii III occurrit, fortasse Jacobo de Ardizone deberi, opinati.

- 4) Usu vero curiali solus defendat. *Feud*
 (5) Curiali tamen usu id redimere potest pro medietate quantum voluerit. *Feud*.
 (6) Usu tamen curiali solus jurare conceditur. Qualiter autem juret, an solus an cum aliis, nihil interest, dum tamen servitia nominet. *Feud*.

HENRICI III IMP. DIPLOMATA.

I.

Privilegium pro monasterio Corbeiensi et parthenone Herifordensi.

(Anno 1039.)

[ERHARD, *cod. diplom. Westph.*, p. 102.]

C. In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. HENRICUS, divina favente clementia, rex.

Si petitiones servorum Dei justas et rationabiles ad effectum perduxerimus, et ad hanc vitam felicius transigendam, et ad perpetuam facilius promerendam procul dubio nobis pro futurum speramus. Quapropter notum esse volumus, quoniam venerabilis abbas Truchtmarus adiit excellentiam nostram suppliciter orans, ut nostra munificentia prospiceremus monasterii sibi commissis, quorum unum est nova Corbeia nuncupatum, ubi et ille regulari constitutione abbas existit, et alterum est sanctimonialium He-

C riorum dictum, et propriæ abbatissæ cujus nomen Gotesdiu, subjectum, sed juxta consuetudinem qua ancillarum Dei congregationibus procurari solent præpositi, ex ecclesiastico ordine, jam dicto abbati commendavimus, ut tam in disciplina abbatissam loci juvet, quam in cunctis negotiis quæ famulæ Christi (pro sexu et) professione sua exsequi non possent, ipsarum provisor et patronus existeret. Is ergo petiit celsitudinem nostram (recordari) quod pie memoriæ antecessor noster Ludovicus imperator antea hæc monasteria construi jussit ad normam videlicet præcipuorum in Gallia monasteriorum, novam scilicet Corbeiam ad similitudinem antiquæ Corbeie, Herifordense vero cœnobium ad exemplum monasterii sanctimonialium in Suessionense civitate constructi, et ut in elemosynam suam ac totius generis sui institutionum earundem perfectio com-